

Vredeslezing Oosterhout 22 september 2025
Vasthouden aan vrede in tijden van oorlog
Franck Ploum

We leven in moeilijke tijden. Iedereen lijkt met elkaar op voet van oorlog te staan en de retoriek is die van bewapening, vijanddenken en wij tegenover zij.

Hoe kun je je staande houden zonder jezelf te verliezen en mee te gaan in deze beweging? Is het mogelijk om in deze tijd te denken in termen van vrede en vast te houden aan de gedachte 'dat vrede haar eigen beloning is' (M. Gandhi)? Een lezing over vrede in oorlogstijd en over de kracht van geweldloosheid, zonder naïef te zijn!

PROCES VAN MILITARISERING

'We moeten ons geestelijk voorbereiden op oorlog', sprak Mark Rutte in december 2024 tijdens zijn eerste speech als NAVO-baas. Hoewel de situatie in de wereld op vele fronten alarmerend is, kun je je afvragen of een opmerking als deze iets bijdraagt aan een oplossing van de situatie waarin we zijn beland. Het is een taal die helemaal past in de retoriek van kwaad tot erger, die de wereld in de voorbije decennia gekenmerkt heeft en ons tot hier heeft gebracht. Het is niet de taal van iemand die zoekt naar nieuwe perspectieven, een uitweg uit de ellende.

Twee Palestijnse vredesactivisten die in Israël wonen zeggen in een podcast: Het meest radicale dat je kunt doen is je 'vijand' een hand te geven. Ze worden geciteerd door Natascha van Weezel. Van Weezel, zelf kleindochter van twee holocaust-overlevers, pleit in haar boek 'Hoe houd je je hart zacht' voor een radicaal midden in tijden van oorlog. En dat midden, zo zegt ze, is niet een veilige of laffe neutrale positie waarmee je het lijden van mensen aan beide kanten ontkent. Of waarmee je, zoals Desmond Tutu ooit zei, geen keuze maakt en daarmee kiest voor de onderdrukker. Nee het radicale midden, is de positie van waaruit je enerzijds geweld van alle partijen veroordeelt, en tegelijk weer naar elkaar gaat luisteren. Om echt te kunnen luisteren is het nodig je eigen gelijk uit te stellen en te bevragen.

Wijze woorden in een wereld die polariseert, die juist gebouwd wordt op eigen gelijk, zeker wanneer het gaat om het Palestijns-Joods conflict en de situatie in GAZA. We worden geacht te kiezen, vóór de een en tegen de ander. Radicaal partij kiezen. Maar wat als het meest radicale dat je kunt doen de hand uitstrekken naar je vijand is? Wat wanneer juist het radicale midden een positie is die nieuwe perspectieven opent?

Om die positie in te nemen moet je niet de uitersten opzoeken, de loopgraven verdiepen, maar moet je bereid zijn ook de hand in eigen boezem te steken en je eigen bijdrage aan het conflict onder ogen zien. Dat Gaza uitgemoord wordt met wapens afkomstig van de NAVO. Dat Rusland decennialang in het nauw is gedreven door uitbreiding van de NAVO-lidstaten. En dat dit allemaal geen vergoelijking is van wat er nu allemaal gebeurt, maar dat je juist daarom medeverantwoordelijk bent voor een nieuwe koers, een nieuwe manier van denken,

weg van polarisatie, maar vanuit het radicale midden en met uitgestoken hand. Zou dat niet het begin van goed nieuws zijn voor en in onze tijd?

Maar het radicale midden lijkt niet besteed aan de NAVO-baas Marc Rutte.

In het NPO Radio 1 Journaal van 24 juni was er een reportage over de NAVO-Top. Tijdens een oefensessie van Rutte en Schoof mochten twee kinderjournalisten ook vragen stellen. Rutte antwoordde op de vraag van een jongetje in basisschoolleeftijd 'Hoe zorgen we dat er weer vrede komt?' met: 'Door te zorgen dat we de goede spullen hebben: soldaten, tanks, vliegtuigen, dan durven ze ons niet meer aan te vallen.'

Wat een zwaktebod om kinderen dit als boodschap mee te geven: de wapenwedloop als weg naar vrede, de angstmachine als enige oplossing voor het herstel van een leefbare wereld. Versta me goed, ik ben niet naïef, ik zeg niet dat je niets moet doen aan de eigen verdediging. Maar dit is niet de weg naar vrede, het is een alleruiterste redmiddel, wanneer niets meer mogelijk is en de ander naar de wapens grijpt richting jou. De weg naar vrede is echter een andere. De weg naar vrede is de weg van geweldloosheid en die begint bij onszelf, bij onze omgang met elkaar, die begint bij gewetensvolle afwegingen maken en het oefenen in liefdevolle solidariteit. Alleen zo doorbreek je de vicieuze cirkel van kwaad tot erger en de cumulatieve van geweld.

Maar die weg lijkt begraven want we zien dat op alle fronten gekozen wordt voor de confrontatie en de weg van geweld in velerlei vormen. We leven inmiddels in een land waar zelfs medemenselijkheid illegaal dreigt te worden. Bed, bad, brood voor kwetsbare mensen, hulp aan gedocumenteerden dreigt strafbaar te worden. En dat allemaal met steun van partijen die zich notabene opwerpen als hoeders van wat genoemd wordt de joods-christelijke traditie. Terwijl nu juist deze traditie in het bijbels verhaal tientallen keren de morele staat van het volk afmeet aan een humane omgang met de vreemdeling.

Nieuwe omgangsvormen

Om stappen te kunnen zetten die ons plaatsen op een route naar vrede, is het niet alleen noodzakelijk dat de huidige oorlogen en conflicten worden beëindigd. Bovendien is het ook nog maar de vraag hoe die conflicten dan worden beëindigd. Niet zelden zien we dat bij het beëindigen van een conflict reeds de kiem wordt gelegd voor een volgend conflict. Zo gauw een van de partijen het gevoel heeft dat de vrede door de strot wordt geduwd en er concessies gevraagd worden die wringen en schuren, dan kun je wachten op een nieuw conflict. Denk aan het einde van Eerste Wereldoorlog waarbij Duitsland ondraaglijke lasten en schulden werden opgelegd, ze gekleineerd werden en weggezet. Daarmee werd meteen de kiem gelegd voor de opkomst van het Naziregime.

Maar naast het einde aan de bestaande conflicten zijn ook andere dingen nodig. Een belangrijk aspect is dat we steeds weer in de valkuil stappen van militarisering en bewapening. Ook zien we maar al te vaak over het hoofd dat armoede, koloniale geschiedenis, de toegang tot grondstoffen en klimaatverandering heel vaak ten grondslag liggen aan het ontstaan van conflicten, geweld, etnisch en religieus gemotiveerd vaak, burgeroorlogen en oorlogen.

Nadenken over de vrede is dus onlosmakelijk verbonden de noodzaak ons te herbezinnen op de wereldorde zoals deze na de Tweede Wereldoorlog is ontwikkeld. De grote machtsblokken – VS, China en Rusland – vechten overal op de wereld om invloedssfeer en macht, met grote nadelige gevolgen voor mens en aarde. Conflicten los je niet op door met geweld de machtsverhoudingen te veranderen en je eigen belangen af te dwingen ten koste van anderen. Diplomatie en de-escalatie zijn de weg naar duurzame veiligheid en vrede.

Nadenken over vrede is ook verbonden met mensenrechten, milieu en eerlijke verdeling van welvaart. Het westerse beleid dat gericht is op militaire dominantie en eigenbelang staat hier lijnrecht tegenover. We moeten geen nekoloniale orde willen waarin de rijkste landen de rest van de wereld blijven overheersen. We moeten samenwerken om wereldwijde problemen als klimaatverandering, uitbuiting, racisme en het patriarchaat aan te pakken.

Maar deze thema's komen in de maatschappelijke discussie over internationale veiligheid veel te weinig aan bod. Het gesprek, of beter, de discussie wordt gedomineerd door hoge militairen en schreeuwende politici. Stemmen die opkomen voor vrede, diplomatie en ontwapening krijgen nauwelijks ruimte en worden weggehoond, om nog maar te zwijgen van de pacifistische stem van geweldloosheid.

Intussen krijgen pleidooien voor militarisering steeds meer autoritaire trekken. Ze leiden tot het zoeken naar militaire antwoorden op zaken als klimaatverandering en gedwongen migratie – vraagstukken die juist echte en duurzame oplossingen nodig hebben. En we zien zelfs in democratieën – denk alleen maar aan de VS – dat de autoritaire trekjes steeds meer gaan lijken op autocratie en tot steeds meer binnenlandse repressie met zich meebrengen. Oppositie en mensen die niet meegaan in de militaristische aanpak wordt het zwijgen opgelegd, weggezet als extreem-links, tv-tijd ontnomen, demonstraties worden verboden of de nationale garde wordt erop afgestuurd, onder het mom: de orde herstellen in het land.

Dit alles helpt dus niet bij het nadenken over duurzame vrede. Daar is iets anders voor nodig. Ik zou er een paar willen aanstippen

Ik ben theoloog dus ik neem de vrijheid om uit mijn traditie te putten. Bovendien is er zojuist een nieuw boek van mijn hand verschenen over De Bergrede, en als één tekst is die richtlijnen geeft voor nieuwe omgangsvormen en een transformatie richting duurzame vrede dan is het wel de Bergrede.

Ik wil beginnen met onze omgang met elkaar en in het bijzonder met onze vijand.

Je vijand liefhebben?

Komt je vijand ten val, verheug je niet,
struikelt hij, laat je hart niet juichen.

Spreuken 24,17-18

Heeft je vijand honger, geef hem brood te eten,
heeft hij dorst, geef hem water te drinken -
zo stapel je gloeiende kolen op zijn hoofd

Spreuken 25,21-22

Zo stapel je gloeiende kolen op zijn hoofd

Gloeiende kolen op iemands hoofd stapelen betekent dat je iemand die jou iets oplegt of ergens toe verplicht de macht ontnemt door meer te doen dan van je geëist wordt. Het is dus een methode om de machtsverhoudingen om te draaien, of de overheersende macht in verlegenheid te brengen. Of misschien nog sterker: de overheersende macht in de beklagdenbank te plaatsen.

In de Bergrede wordt deze uitdrukking aangehaald als er gezegd wordt:
Word je hemd gevraagd, geef dan ook je mantel,
Wordt er een mijl geëist, loop er twee
Slaat iemand je op je rechterwang, keer hem ook de andere toe

Het is algemeen bekend dat de belastingen die door de Romeinen werden opgelegd aan de bevolking in Judea ondraaglijk hoog waren sinds de invoering van de 'fiscus Judaicus', de zogenoemde Joden-belasting. Na de vernietiging van Jeruzalem en heiligdom in het jaar 70 moesten de Joden hun tempelbelasting afdragen aan de Romeinen. Bovendien werd de belasting niet meer geheven per gezinseenheid maar per gezinslid, inclusief de kinderen. Dit had grote armoede tot gevolg. Mensen gingen schulden maken. Schulden waren dus een groot probleem.

Op het moment dat je bij iemand in de schulden stond, kon die persoon als onderpand je mantel eisen, zolang die maar aan het eind van de dag weer teruggeven werd, zodat je nog ergens in kon slapen. Naaktheid was in de oudheid een schande en de schaamte ervan was nog groter voor degene die de naaktheid veroorzaakte of aanschouwde dan voor de naakte zelf. Door de raad om niet alleen je mantel maar ook je onderkleed te geven op te volgen, stelde de schuldenaar de schuldeiser in het beklagdenbankje. Hiermee werden de rollen dus omgedraaid en werd het rechtssysteem van de onderdrukker ondermijnd en uitgedaagd.

Zo'n zelfde omkering van rollen en ondermijning van gezag is te lezen in het voorbeeld van het meelopen van de mijl. Het was een Romeins soldaat toegestaan om een willekeurige voorbijganger te bevelen om zijn last te dragen (denk hierbij ook aan het verhaal van Simon van Cyrene die opgedragen werd het kruis van Jezus een stuk te dragen). Het was hem echter niet toegestaan om iemand meer dan een mijl mee te laten lopen. Door dit, uit jezelf, wel te doen komt de soldaat in een moeilijke positie terecht en verliest de bezetter als het ware de controle over de situatie.

Ook het toekeren van de andere wang past in dit patroon. Hoewel hier ook nog andere zaken spelen. De meeste mensen zijn rechtshandig. In de oudheid stond de linkerhand voor onreinheid. Dat was de hand voor onfrisse zaken. Zelfs iemand gebaren met de linkerhand was al een dusdanige belediging dat het je op een geldstraf kon komen te staan.

Daar komt bij dat het lastig is om iemand anders met jouw rechterhand met kracht op de rechterwang te slaan. Dat kan niet meer zijn dan een tik. Keer jij vervolgens je linkerwang naar deze persoon dan kun je een flinke klap verwachten. Daarmee stel je je vijand voor een moreel dilemma: wat rechtvaardigt het uitdelen van een harde klap voor iets dat aanvankelijk met een tik werd afgedaan?

Door het kwaad niet met kwaad, maar met het goede te beantwoorden maak je jezelf los van de kwaadwillende ander. Het gaat dan om een halt toe te roepen aan de kringloop van het kwaad. De vicieuze cirkel van kwaad tot erger moet worden doorbroken.

De houding ten opzichte van je vijand, je tegenstander, je onderdrukker moet niet ingegeven worden door het oude patroon van vergelding, maar door de overtreffende trap van het goede. Het gaat om een streven naar wat goed is en niet om een passende reactie op wat kwaad is.

Het is een route waarin alle drempels die de liefde voor de naaste, en zelfs voor de vermeende vijand, in de weg staan uit de weg worden geruimd. Zonder naïef te zijn over de bedoelingen van de onderdrukker of de bezetter. Ook geen vlucht uit de werkelijkheid en ook geen passiviteit ten aanzien van de heersende macht of heersende verhoudingen, ook geen gewelddadige revolutie. Eerder een weg van zachtmoedigheid of geweldloosheid.

Geweldloos verzet

Dat brengt me bij mijn tweede punt. De mogelijkheden tot geweldloos verzet en welke kracht daarvan uitgaat of kan gaan, wellicht ook als route voor onze tijd

Voorwaarde is wel dat we ook in deze barre en duistere tijden vast blijven houden aan een humane en solidaire omgang met elkaar, het liefst wereldwijd.

Liefde voor je medemens, zelfs je vijand, dat wil zeggen liefde in de vorm van solidariteit, loslaten, of een gewetensvolle omgang met elkaar loslaten in politiek en maatschappelijke besluitvorming kan grote gevolgen hebben en drijft je niet zelden in de armen van oorlogsgoden en gedachtegoed als 'eigen volk eerst'. Het is een beweging die we gaandeweg de geschiedenis menigmaal hebben gezien en die steeds weer van kwaad tot erger leidt.

Hannes de Graaf schreef in opdracht van 'kerk en wereld' in 1957 een commentaar op de Bergrede vanuit de actualiteit van de koude oorlog.

Men kan het experiment met de atoombom niet meer laten,
omdat men het experiment van de liefde
te onzaliger ure "onrealistisch" is gaan noemen.

Hannes de Graaf, 1957

Dat gevaar kennen wij zelf ook. Omringd door oorlog en geweld, door genocide zelfs, zijn we al snel geneigd om andere oplossingen en opties dan grijpen naar de wapens niet meer serieus te nemen. Laat staan dat we nog mogelijkheden zien voor geweldloosheid. Misschien komt dat ook wel omdat we bij geweldloosheid wellicht een beeld hebben van mensen die zich als makke schapen naar de slachtbank laten leiden. Dat wordt de joden in Tweede Wereldoorlog nogal eens verweten: dat ze te weinig in verzet zouden zijn gekomen.

Maar wanneer je kijkt naar voorbeelden van verzet door middel van geweldloosheid uit onze recente geschiedenis, dan heeft dit alles behalve het karakter van gelatenheid, makke schapen, en apathie ten opzichte van het geweld dat de ander gebruikt.

Sterker nog, een houding van geweldloosheid heeft in de moderne geschiedenis heel wat bewegingen voor emancipatie of vrijheid vleugels gegeven. Denk aan de verschillende bewegingen van geweldloosheid. De bekendste zijn Mahatma Gandhi en Martin Luther King.

Tegenover het geïnstitutionaliseerde en gewelddadig racisme in de Verenigde Staten in de tweede helft van de vorige eeuw zette Martin Luther King geweldloos verzet. King werd in 1955 op slag beroemd in de VS. Dit na een incident met Rosa Parks, de zwarte vrouw die op een dag in 1955 in Montgomery in de bus ging zitten en weigerde op te staan toen een blanke vrouw haar daarom vroeg. Rosa Parks overtrad hiermee de wet en werd gearresteerd. Onder leiding van Martin Luther King verzette de zwarte gemeenschap in Montgomery zich tegen deze arrestatie. Nadat de wet in 1956 werd ingetrokken zwoeren Martin Luther King en andere leiders van de zwarte gemeenschap zich te blijven verzetten tegen alle vormen van racisme en discriminatie in de VS.

Zijn religieus en bijbels gefundeerde getuigenis kwam tot uiting in een hartstochtelijke verdediging van burger- en mensenrechten, gebaseerd op de techniek van vreedzaam demonstreren. Deze aanpak werd in zijn tijd ook toegepast door Mahatma Gandhi die met zijn 'Ahimsa – geweldloosheid' opkwam voor de burgerrechten van de mensen in India. King was ervan overtuigd dat escalatie van het geweld en het vinden van een oplossing alleen gevonden kon worden in geweldloos reageren op daden van gruwel en geweld:

Duisternis kan geen duisternis verdrijven, alleen het licht kan dat.
Een vijand kan alleen vriend worden door liefde.

Tegelijk gaf geweldloos handelen de zwarte gemeenschap een nieuwe dimensie van waardigheid:

Wij laten ons niet verlagen of meenemen
in de aanpak van de onderdrukker.
En in onze geweldloosheid
tillen wij niet alleen onszelf op
uit de eindeloze cirkel van geweld,
maar verheffen wij ook onze onderdrukker. (Scott King, 1984)

Stapel gloeiende kolen op het hoofd van degene die je onderdrukt.

Interessant is dat je bij King een vergelijkbare visie op haat vindt als bij Etty Hillesum. Hillesum verzette zich tegen de grote haat tegen de Duitsers, die het eigen gemoed vergiftigt. King heeft de gevolgen van haat gezien in de ogen van sheriffs, witte stadsbestuurders en clanleden en zegt tegen zichzelf:

Dat is voor mij ondraaglijk,
haat is een te grote last om te dragen.

De keuze om niet te haten, zich niet te laten bepalen door de ander, de onderdrukker, maakt hem vrij, geeft hem een innerlijke vrijheid. Daarmee verliest de onderdrukker voor een deel ook zijn macht. Dat is de kracht van de geweldloosheid. Geweldloosheid geeft de onderdrukker geen enkele aanleiding tot geweld en dat maakt elke vorm van geweld ongrondwettelijk en onrechtmatig. Daarmee komt de zwarte gemeenschap niet in het beklagdenbankje, maar juist de blanke onderdrukker. Dat brengt op lange termijn het systeem aan het wankelen.

King hanteerde een hoge morele standaard: je moet niet alleen meewerken aan het goede, maar je hebt ook de morele plicht niet deel te nemen aan het kwade. Die morele standaard hanteerde Gandhi ook. Hij werkte vanuit Ahimsa (=geweldloosheid) en ontwikkelde zelf een grondbeginsel, onder de naam Satyagraha. Dat betekent letterlijk: 'vasthouden aan de waarheid.' Op deze twee uitgangspunten bouwde hij aan een wijze van maatschappelijk en politieke actie en burgerlijke ongehoorzaamheid die gebaseerd was op geweldloos verzet.

Politiek kan en zal altijd veranderen. Geweldloosheid is een onveranderlijk beginsel. Je moet het juist dan nastreven wanneer het geweld rondom je woedt.

Geweldloosheid tegenover een gewelddoos mens is geen verdienste. Je kunt eigenlijk moeilijk vaststellen of er nog sprake is van geweldloosheid. Maar wanneer we haar inzetten tegen het geweld, pas dan beseffen we het verschil tussen die twee. Het laatste kunnen we niet volbrengen als we niet constant waakzaam, alert, strijdbaar zijn.

De door Ghandi geïntroduceerde Ahimsa, vond op veel plekken navolging en inspireerde vooral verzetsgroepen en boeddhistische bewegingen in Azië.

In de jaren zestig van de vorige eeuw waren Chên Khong en Thich Nhat Hanh de inspiratiebronnen achter de beweging van het politiek geëngageerde boeddhisme die samenwerkte met christenen over de hele wereld om via de weg van Ahimsa de oorlog in Vietnam te beëindigen. Zij vertrouwden op de geweldloze beweging van Vietnamese monniken en Amerikaanse activisten.

De mens is niet onze vijand. Onze vijand is onze woede, haat, begeerte, fanatisme en discriminatie jegens mensen. Als jullie door geweld sterven, moet je mediteren op mededogen met als doel jullie aanvallers te vergeven.

Beloof mij,
beloof mij vandaag,
beloof mij nu,
terwijl de zon hoog aan de hemel staat,
exact op het hoogste punt, beloof mij:
zelfs,
als ze je neerslaan
met een berg vol haat en geweld,
zelfs als ze over je heen lopen en je vertrappen
als een worm,
zelfs als ze je verminken en je ingewanden uitrukken,
herinner je dan broeder,
herinner je:
de mens is niet onze vijand.

Thich Nhat Hanh

In het vredesplan voor Tibet, dat de Dalai Lama op 21 september 1987 formuleerde, speelde de door Ghandi geïntroduceerde Ahimsa opnieuw een belangrijke rol. Hij stelde voor om van heel Tibet, met inbegrip van Amdo en Kham, een gebied te maken van Ahimsa, een gebied van vrede en geweldloosheid. Daarmee zou Tibet haar oude historische positie terugkrijgen van neutrale en gedemilitariseerde buffer tussen de grote mogendheden India en China.

China echter zag het vredesplan als poging tot onafhankelijkheid en reageerde met een doelgerichte migratiepolitiek: een politiek waarbij miljoenen chinezen, al dan niet gedwongen, verplaatst worden naar Tibet, waardoor Tibetanen een minderheid op eigen grondgebied worden.

Geweldloos verzet vanuit gesproken woord

Geweldloos verzet dat gestalte krijgt langs de weg van het gesproken woord kent ook vele voorbeelden in onze geschiedenis. Het is niet voor niets dat onderdrukkers en bezetters de oppositie en de schrijvers, de kritische columnisten zo snel mogelijk de mond snoeren als ze kans krijgen. We horen het op dit moment in de VS bijna dagelijks.

Bij geweldloos verzet via gesproken woord kun je dan ook denken aan iemand als Mariann Budde, de bisschop van de Episcopale Kerk in de Verenigde Staten. Toen ze tijdens de gebedsviering bij de inauguratie van Donald Trump in januari jongsleden, de vertolkte ze de stem van allen in angst en in de verdrukking. Zij veroordeelde hem niet, maar sprak vanuit haar geweten tot het geweten van Donald Trump en wees hem op zijn verantwoordelijkheid.

Ik vraag u om genade te hebben voor de mensen in ons land die nu bang zijn. Er zijn transgenderkinderen in zowel Republikeinse als Democratische gezinnen die vrezen voor hun leven. En de mensen die onze gewassen plukken en onze kantoorgebouwen schoonmaken; die de afwas doen na het eten in restaurants en de nachtploeg draaien in ziekenhuizen - ze zijn misschien geen burgers of hebben niet de juiste papieren, maar de overgrote meerderheid van de immigranten zijn geen criminelen.

...

Voor diegenen in onze gemeenschappen van wie de kinderen vrezen dat hun ouders zullen worden meegenomen. Help hen die oorlogsgebieden en vervolging in hun eigen land ontvluchten om hier medeleven en welkom te vinden. Onze God leert ons dat we barmhartig moeten zijn voor de vreemdeling, want ooit waren we vreemdelingen in dit land.

Ook al kon je zien, en wist Budde het eigenlijk van tevoren ook al, dat deze boodschap aan dovemansoren gericht was, in haar klonk de stem van de slachtoffers. In haar waren de armen en vreemdelingen en de queergemeenschap aanwezig, te midden van onderdrukkende macht en autocratisch leiderschap, zij plaatste de slachtoffers in het hart van institutioneel geweld. Daarmee plantte ze op een geweldloze manier een zaadje, voedde ze de moed van allen aan de kant en moedigde ze wereldwijd allen aan om hun mond open te doen en de liefde als solidariteit te laten prevaleren boven angst voor afwijzing of bangmakerij. Niet de mogelijke negatieve gevolgen van haar uitspraken waren voor haar nog leidend, maar haar bijdrage aan een andere omgang met elkaar.

Vredesweek essay

Sara Kinsbergen, hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen schreef voor PAX het vredesweek essay. Als titel gaf ze haar tekst mee: 'Vrede betekent constructieve interactie tussen mensen.' Constructieve interactie. Is dat nog mogelijk is een volledig gepolariseerde wereld, waarin alles op scherp staat en alles en iedereen elkaar vanuit de loopgraven van eigen gelijk en voor en tegen bestookt? Is voor constructieve interactie, zoiets nodig als het 'radicale midden' van Natascha van Weezel? Kinsbergen, zelf Vlaming, maar in Nederland woonachtig schetst de Nederlandse cultuur als een meningen cultuur. Er kan niet met elkaar gesproken worden zonder dat er een moment in het gesprek komt waarop ok aan jou gevraagd wordt: en wat is jouw mening, of: aan welke kan sta jij? Een cultuur van een man een man en een paard een paard. Maar zij constateert dat het juist deze manier van discussiëren en debatteren is die ons in tijden van polarisatie helemaal niet verder brengt. Sterker nog, als het om ingewikkelde en conflicterende kwesties en thema's gaat (denk aan de genocide in GAZA, of thema's als migratie of de discussie over bewapenen of juist niet) het juist deze manier van discussiëren is die ervoor zorgt dat standpunten verharderen, loopgraven verdiept worden en meningsvrijheid eerder een wedstrijd wordt wie het hardst kan roepen en mensen en groepen lijnrecht tegenover elkaar komen te staan. De nuance verdwijnt en debatteren over de weg naar vrede wordt zelf een verbaal slagveld.

De wereld met alle geweld en conflicten vraagt om mensen die willen staan voor idealen, voor een meer inclusieve, gelijkere en rechtvaardige en vredevollere wereld. Het vraagt om mensen die willen strijden en die hun mond open doen. Maar wat als iedereen roept? Wie luistert er dan nog? Kan er naast de vrijheid van meningsuiting ook nog zoiets bestaan als de vrijheid van stilte. Of is er in dat midden geen oorlog te winnen?

Terechte vragen die in het essay gesteld worden. Vragen die ook raken aan de vraag hoe wij als mens, als individuen, maar ook als samenleving omgaan met de grote vraagstukken die er voor ons liggen. Wat is het effect op de vraagstukken als we met gestrekt been onze mening verkondigen of de zaak op scherp zetten? Wat is het effect op de problemen van vasthouden aan geweldloosheid en in stilte protesteren? Wat is het effect van dit allen op anderen, op

gewone mensen als u en als ik van de verschillende manieren van aanpakken? Niets doen is geen optie zegt de vredesweek dit jaar. Maar wat is 'niets doen' en wat is 'wel wat doen'? En wat zijn de effecten van radicale standpunten in onze samenleving?

Niets doen is geen optie

Hoewel inmiddels alle grote mensenrechtenorganisaties en toonaangevende instituties de oorlog in Gaza als genocide hebben geduid, is er nog steeds grote terughoudendheid bij de erkenning hiervan. Ook in ons eigen land. Zelfs het besluit van AvroTros om niet mee te doen met het Songfestival zolang ook Israël meedoet leidt tot de oproep van een politieke partij om je lidmaatschap van de omroepvereniging vooral op te zeggen. Terwijl de vraag waarom Israël wel en Rusland en Wit-Rusland niet, zelfs als het geen genocide was, een terechte vraag is. Maar we hebben met de SGP zelfs een christelijke partij in ons land die in haar verkiezingsprogramma schrijft dat er meer steun voor Israël moet komen, wapens geleverd moeten worden en dat er door Nederland meer producten uit de bezette gebieden geïmporteerd moeten worden. Dan ben je toch echt een beetje de weg kwijt zou ik zeggen. Wellicht niet toevallig zijn zowel de PVV als de SGP ook de partijen die het hardst aan de bel trekken en polariserende taal spreken als het gaat om de massa-immigratie en de gevaren van de islam. De een weliswaar op wat nettere toon, zeg maar met een wit boord, en de ander met de taal van de straat, de taal van wegzetten, verachting en polarisatie.

Waartoe dit soort radicale standpunten en waartoe de polarisatie en het bijbehorende taalgebruik leiden hebben we afgelopen weekend in Den Haag kunnen zien waar een anti-migratie betoging volledig uit de hand liep, politieauto's in vlammen opgingen en de ruiten van het D'66 partijbureau sneuvelden.

En je zou bijna kunnen zeggen, dit is dan nog maar in het klein. In Gaza zien we de gevolgen van het decennialang hersenspoelen van mensen door een politiek van haat, vijandschap en wegzetten van de zogenoemde vijand als waren het geen mensen. In Rusland zijn mensen gehersenspoeld met het politiek-religieus verhaal van Moedertje Rusland dat bedreigd wordt door het Naziregime van Oekraïne. En wie die hersenspoeling heeft doorstaan en enige vorm van oppositie voert, wordt vervolgd, gemarteld en vermoord.

Zo staan we er dan voor aan het begin van weer een vredesweek. En dan hebben we het over de gevaarlijke ontwikkelingen in de Verenigde Staten nog niet eens gehad. En wat te denken van al die vergeten burgeroorlogen in Afrikaanse landen en de spanningen tussen diverse Aziatische landen. Vrede als vierkante cirkel. Verder weg dan ooit, zo lijkt.

Niets doen is geen optie.... is de slogan die dan klinkt terwijl jezelf wellicht totaal lamgeslagen van alle ellende die je ziet in de stoel hangt en denkt: er is geen beginnen meer aan. En hoezo, 'niets doen is geen optie'? Gaza, Jemen, Congo, Soedan? Wie doet daar dan iets aan? Wie komen daar dan in actie met een oplossing?

Je moet als individu, als mens wel heel inventief zijn wil je in deze chaos nog perspectieven zien die voor je gevoel ook nog een beetje bijdragen aan verbetering, laat staan een oplossing. De neiging om cynisch en apathisch te blijven hangen in die stoel is groot en

volstrekt begrijpelijk. Maar intussen gaan de heersende machten in deze wereld hun gang en laten sporen van vernietiging en verwoesting achter, bouwen hun systemen van wapenindustrie, van hebzucht en geldvermeerdering voor hen die al meer dan genoeg hebben.

Als niets doen geen optie is, wat staat ons dan te doen?

Mahatma Gandhi zei ooit: 'Vrede is zijn eigen beloning'. Dat betekent zoveel als: kiezen voor vrede is niet op pad gaan om resultaten te behalen, is niet werken om uiteindelijk uit te komen waar je wilt zijn. Kiezen voor vrede is in zichzelf al een goede keuze, los van resultaten buiten jezelf. Je wordt er zelf een beter mens van. En als je van daaruit de wereld binnenstapt, de conflicten onder ogen ziet, dan doe je dingen, zeg je dingen, treedt je mensen tegemoet op een andere manier dan wat de wereld laat zien.

De keuze voor vrede is in zichzelf al afstand nemen van de onrecht en oorlogssystemen van deze wereld. Want wie intrinsiek kiest voor vrede gaat als vanzelf de weg van recht doen, bevrijding brengen en drager van licht zin in tijden van duisternis.

De keuze voor vrede is in zichzelf al een aanklacht tegen de wijze waarop het gaat in de wereld en is in zichzelf al aanzetten geven om mee te bouwen aan nieuwe vernuftige systemen, om de oorlog te stoppen, de honger uit te bannen en wereldwijde solidariteit te bevorderen. Systemen waarbinnen menswaardigheid en beschaving de koers bepalen. Een systeem waarbinnen we de kwetsbaarsten de hand boven het hoofd houden en de gelederen gesloten houden wanneer van buitenaf het recht van de zwaksten bedreigd wordt.

Niets doen is geen optie, is om te beginnen en wellicht daarmee ook het belangrijkste, het maken van een keuze. Is jezelf de vraag stellen waaraan wil dienstbaar zijn? En misschien past die vraag ook wel bij wat te doen en te volbrengen is als mens. Dat je keuze voor vrede betekent dat je bij alles wat je doet de vraag stelt: wie wordt hier nu sterker van de oorlogskrachten of de slachtoffers? Wie of wat vertegenwoordig ik, als ik dit doe en dat laat: de bevrijdende krachten of de onderdrukkende krachten? Waaraan geef ik voeding als ik dit zeg, of roep, of schrijf of op socialmedia plaats, de routen langs de wapenindustrie of de route van geweldloosheid. Wie beloon ik als ik dit of dat product koop: de mensen die aan te machtige touwtjes trekken, of de werkers in de wijngaard, op de akkers, of de plantages? Intrinsiek kiezen voor vrede is zijn eigen beloning omdat het niet anders kan dan dat dit je op een andere manier in de wereld laat staan en je helpt bij de keuzes die je maakt.

Niets doen is geen optie. Daarom wordt ons gevraagd intrinsiek te kiezen voor vrede in tijden van oorlog. En ook wordt ons gevraagd elkaar daarin vast te houden en te versterken. Om elkaar de succesverhalen van geweldloosheid te blijven vertellen, elkaar de vredesverhalen en de vergezichten te blijven voorhouden. Want zonder visioenen van vrede zijn wij aan onszelf overgeleverd, zijn we overgeleverd aan wat er nu gaande is en voor je het weet komt die stoel weer in het vizier. En voor je het weet zitten we achterovergeleund, vervuld van cynisme en winnen de oorlogsgoden het van de vredeskrachten in ons. En dat mogen we niet laten gebeuren. Omwille van onszelf niet, omwille van de komende generatie niet, omwille van de oorlogsslachtoffers niet en omwille van de toekomst van mens en aarde niet.